

28 Şubat Sürecinin Ekonomik ve Siyasi Arka Planı Üzerine Notlar

Muhittin IŞIK*

Öz

Bu çalışma, 28 Şubat sürecinin finansal ve siyasi boyutunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. 28 Şubat sürecini ele alan çalışmalar irdelendiğinde sürecin ekonomik ve siyasi boyutuna detaylı bir şekilde yer veren akademik çalışmaların sayısının son derece yetersiz kaldığı görülmektedir. Bundan dolayı bu çalışmada Türk siyasal hayatında bir dönüm noktası olan 28 Şubat sürecinin iktisadi ve siyasi açıdan analizi yapılmıştır. Bu kapsamda öncelikle 28 Şubat süreci hakkındaki iddialara yer verilmiş, sonrasında ise sürecin arka planı ve yansımaları aydınlatılmaya çalışılmıştır. 28 Şubat süreci, fiilen 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısıyla alınan kararlarla başlatılsa da sürecin köklerinin çok eskilere uzandığı ileri sürülebilir. 28 Şubat'ın ekonomik-politik bir süreç olduğu ifade edilmektedir. Başka bir anlatımla, 28 Şubat süreci; siyasi, askeri, sosyal, hukuki boyutunun yanı sıra ekonomik boyutları olan karmaşık bir süreçtir. Bu sürecin iktisadi boyutu 1980'li yıllarda başlamaktadır. 1980'li yıllarda temeli atılan Anadolu'nun muhafazakâr sermayesi, Refahiyol Hükümeti döneminde giderek güçlenmiş, büyük sermaye çevrelerinin, ordunun ve medyanın hedefi olmuştur. Sermaye çevrelerinin aktif rol aldıkları süreçte, silahlı/kanlı bir müdahale söz konusu olmamış; ancak sürecin sebep olduğu ekonomik zararın milyar dolarları bulduğu tahmin edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: 28 Şubat, Postmodern Darbe, 28 Şubat'ın Arka Planı, 28 Şubat Ekonomisi.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Notes On The Economic And Political Background Of The 28 February Process

Abstract

This study aims to reveal the financial and political dimension of the February 28 process. The number of academic studies that detailed the economic and political dimension of the process when the studies addressing the 28 February process are examined is extremely inadequate. Therefore, this study conducted an economic and political analysis of the February 28 process, a turning point in Turkish political life. In this context, allegations about the 28 February process were first included and then the background and repercussions of the process were enlightened. Although the 28 February process was actually initiated NSC meeting on 28 February 1997, It can be argued that the roots of the process go back a long way. February 28 is said to be an economic-political process. In other words, the 28 February process; it is a complex process with political, military, social, legal dimension as well as economic dimensions. The economic dimension of this process began in 1980s. Anatolia's conservative capital, which was grounded in the 1980s, became increasingly powerful during the Refahiyol Government and became the target of large capital circles, the military and the media. There was no armed/bloody intervention in the process in which capital circles took an active role; however the economic damage caused by the process is estimated to amount to billions of dollars.

Keywords: February 28, Postmodern Coup, Background Of February 28, February 28 Economy.

Article Type: Research Article

* Dr., Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, muhittin.isik.kou@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0002-8477-4622

1. GİRİŞ

Ülke ve toplumlara derin bir şekilde etkileyen darbeler yatırım alanı, gelecek beklentileri ve hukuk devleti algısını zedeleyerek ekonomiye de ciddi şekilde zarar vermiştir (Ünay ve Dilek, 2017: 8). Bu bağlamda askeri darbeler ağırlıklı olarak iç politikadaki parti çekişmeleri, politikacıların başarısızlığı, terörün tırmanması vb. etkenlerle ilişkilendirilse de darbelerin esas itibarıyla dünya kapitalist sistemiyle Türkiye'deki ekonomik gelişmelerin çatıştığı durumlarda vuku bulduğu ileri sürülebilir (Altan, 2006: 155). Toplumda ağır travmaya sebebiyet veren darbeler ve siyasal istikrarsızlık durumları iyimser beklentileri zedeleyerek korku, panik ve irrasyonel davranışlara neden olmaktadır. Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının raporlarında değinilen negatif değerlendirmeler uluslararası finansal piyasalarda güvensizliği doğurmaktadır (Tatlıhoğlu, Gözütok ve Uysal, 2017: 289).

Gelişmekte olan diğer ülkeler gibi Türkiye'de de sivil-asker ilişkileri hararetli bir profil sergilemiştir. Bu doğrultuda yakın dönem Türk siyasal yaşamının adeta darbeler tarihini çağrıştırdığını ifade etmek mümkündür (Saygın ve Yamak, 2018: 277). Başka bir anlatımla Türkiye demokrasi tarihinin muhtıra ve darbelerin tarihine paralellik gösterdiği ileri sürülebilir. Türk tarihinde darbelerin kökleri çok partili hayata yeniden geçilen 1946'dan çok daha gerilere uzanmaktadır (Özipek, 2007: 42). Bilindiği gibi geçmişten günümüze uzanan süreçte Türk tarihinde birçok darbeye maruz kalınmıştır. Gerçekleşen askeri müdahalelerin ortak yönleri olmakla birlikte, 28 Şubat darbesi birçok açıdan diğerlerinden farklılık göstermektedir. Bundan dolayı sıklıkla "postmodern darbe" olarak anılmaktadır. Postmoderniteye özgün anlam dünyasına referansla 28 Şubat, yöntem itibarıyla farklılık göstermiştir. 28 Şubat 1997'de yaklaşık dokuz saat süren tarihi MGK toplantısında dönemin başbakanı Necmettin Erbakan ve yardımcısı Tansu Çiller silahlı kuvvetlerce istifaya zorlanmıştır. Bu süreçte askerlerin ifadesiyle "demokrasiye balans ayarı" verilmişti. Süreçte doğrudan silahlı bir müdahale söz konusu olmamış, sokağa çıkma yasağı ilan edilmemiş, can kaybı yaşanmamış, parlamento kapatılmamış, anayasa değiştirilmemiş, siyasi partilerin tamamı kapatılmamış; ancak iktidar değişikliği yaşanmıştır.

Bu doğrultuda 28 Şubat sürecinin temelde antidemokratik bir süreç olduğu ileri sürülebilir. 28 Şubat sürecinde bazı STK'lar (TESK, TİSK, DİSK, TÜRK-İŞ, TOBB), basın-yayın kuruluşları, üniversiteler, sendikalar, sivil bürokrasi, yargı mensupları ve sermaye çevrelerinin desteği alınarak 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında alınan kararlar Refahiyol Hükümeti'ne dayatılmış, koalisyon ortağı milletvekillerinin baskı ve tehdit altında bırakılarak istifa ettirildikleri ileri sürülmüş, sonunda seçilmiş bir hükümet işlevsiz bırakılarak istifaya zorlanmıştır (TBMM, 2012: 919). Bu çerçevede 28 Şubat yöntem itibarıyla kendisinden önce gerçekleştirilmiş askeri müdahalelerden ayrılmaktadır. Bu farklılığı konjonktürel gelişmelerden bağımsız düşünmek son derece güçtür.

Yukarıda anlatılanlar ışığında 21. yüzyılda devlet geleneğinde az gelişmişlik özelliğini işaret eden baskıcı-müdahaleci hareketlerin küresel düzeyde müşahade edilen konjonktürel gelişmelerden etkilenerek şekil değiştirdiği ileri sürülebilir (Öcal, 2009: 2).

Literatür taraması yöntemi aracılığıyla 28 Şubat sürecinin ana hatlarıyla analiz edildiği bu çalışmada öncelikle kavramsal çerçeve sunulmuş sonrasında ise sürecin arka planı, siyasal ve ekonomik sonuçları üzerinde durulmuştur. Bu şekilde tüm ezberleri bozan, alışlagelmiş müdahalelerden ayrılan 28 Şubat darbesi/süreci farklı boyutlarıyla irdelenmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: 28 ŞUBAT NEDİR, NE DEĞİLDİR?

Her şeyden önce 28 Şubat denilince anlaşılması gereken hususlar farklı bir perspektifle insanlığın kadim zamanlarından beri mevcut olan ve insanlık vücut buldukça da eksilmeyecek bazı beşeri tutum ve değerlere tekabül etmektedir (Aktay, 2012: 31). 28 Şubat'ın Müslümanlar tarafından yapılmış bir tanım olmaktan ziyade dış bir tanımlama olarak günümüzde milat hâline getirilmiş bir tarihi simgelediği ileri sürülebilir. 28 Şubat ile birlikte beliren hususlar Kemalizm'e değil, özellikle globalleşmiş bir dünyanın yeni realitesiyle çelişen itiraz odağının temsilcisi konumundaki Müslümanların değişimini tarif ettiği söylenebilir (Arslan, 2012: 47). Alışlagelmiş, genel geçer mantıksal anlayışın bir ürünü teşkil etmeyen (Aydın, 2012: 58) 28 Şubat, ordunun direkt yönetime el koyduğu bir anlayışla gerçekleşmemiştir. Bu durumun esas sebebinin dünya ile çok yönlü ilişkiler kurmuş Türkiye'nin gelinen noktada bu denli bir darbenin yapılmasına imkân verecek uygun bir zeminin olmayışı olduğu söylenebilir. Dahası artık 1980 öncesindeki kapalı toplum yapısı da söz konusu değildi (Bostancı, 2012: 88).

28 Şubat'ın ne olduğuna ilişkin mutlak bir tanımlama yapmak son derece güç olmakla birlikte 28 Şubat'a dair iddia ve görüşleri aşağıdaki gibi iki ayrı kategoride ele alabiliriz. Birinci kategorideki görüş ve iddialar, kabaca 28 Şubat'ın *darbe* olduğu yönündeyken; ikinci kategoride 28 Şubat'ın darbe olmadığına ilişkin görüş ve iddialar yer almaktadır.

Tablo 1. 28 Şubat Hakkında Ortaya Atılan Görüş ve İddialar

I.	II.
Modern askeri darbe	Süreç (Bitmiş bir süreç, devam eden bir süreç)
Postmodern darbe	Muhtıra
Kara darbe	Kanunların uygulaması
Yumuşak darbe	Antidemokratik bir uygulama
Ekonomik darbe	Olgu
	İslâm'ı azaltma projesi
	Karanlık dönem
	Örtülü müdahale

Kaynak: Işık, 2023: 213

Yukarıda belirtildiği gibi 28 Şubat hakkında farklı değerlendirmeler yapılmışsa da kanaatimizce 28 Şubat bir muhtıra ya da anayasal çerçevede gerçekleştirilmiş bir müdahale değil, illegal zeminde yapılmış bir darbedir.

3. 28 ŞUBAT SÜRECİNİN ARKA PLANI

28 Şubat darbesi adını 28 Şubat MGK'sından alsa da sürecin daha önceden başladığı öne sürülebilir (Karalı, 2005: 215). Bu kapsamda 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısı sonrasında (Işık, 2019: 125) yayımlanan muhtıra dışında kesin bir tarihi bulunmayan (Akin, 2016: 37-38) 28 Şubat sürecinin düşünsel temellerini Osmanlı'nın son dönemlerinde boy gösteren modernleşme projesine kadar eskiye götürenler (Işık, 2018: 3) olmakla birlikte, sürecin 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle (Öcal, 2009: 15; Işık, 2018: 6) ya da 24 Aralık 1995 genel seçimleriyle başlatılabileceğini (Gülmez, 2014: 74) ileri sürenler de mevcuttur.

Daha genel bir çerçevede ele alınacak olursa 28 Şubat sürecinin arka planının anahtar kelimeleri (keywords'leri) şu şekilde sıralanabilir:

- Osmanlı devletinin son zamanlarında görülen modernleşme hareketleri
- Menderes Dönemi,
- Özal Dönemi,
- 1980'lerden sonra İslâmcı hareketlerin yükselişe geçmesi,

- Kısa ömürlü koalisyon hükümetlerinin başarısızlıkları,
- Ekonomik ve siyasi krizler,
- 1991, 1994 ve 1995 yıllarında yapılan seçimlerde Refah Partisi'nin giderek güçlenmesi.

Yukarıda değinilen olay ve olguların 28 Şubat sürecini şekillendirdiği ifade edilebilir. Son tahlilde 28 Şubat'ın üzerine inşa edildiği “irtica” kavramının köklerinin çok eskilere dayandığı da bir gerçektir. Bundan dolayı 28 Şubat'ı 28 Şubat 1997 tarihinde toplanan MGK kararlarının mahiyetiyle sınırlanamamak gerekir. Kaldı ki 28 Şubat bir olay değil, bir süreç olarak değerlendirilmelidir.

3.1. 28 Şubat Sürecinin Ekonomik Arka Planı

28 Şubat'ı iktisadi yönü ağır basan, millet ve iktidarın cebren arka plana itilmek istendiği bir darbe süreci olarak tanımlamak mümkündür. Bu bağlamda 28 Şubat'ı diğer askeri müdahalelerden farklı kılan unsurlardan biri de “yeşil sermaye”yi² hedef alan bir süreç olmasıdır. Bu süreçte darbe taraftarları “yeşil” sermayeyi ötekileştirme arayışına girmişlerdir (Balcı, 2012: 50). Başka bir anlatımla sermaye, yeşil ve normal diye ikiye ayrılarak taşra kökenli sermaye ötelenmiştir (Yılmaz, 2012: 226). “Yeşil sermaye” olarak nitelendirilen Anadolu tüccarlarının ticari faaliyetleri devre dışı bırakılmak istenmiştir (Yılmaz, 2007: 225). Ekonomide “yeşil sermaye” damgalaması altında kara listeler oluşturularak herhangi bir dini hizmette bulunan insanlar fişlenmiştir (Taşgetiren, 2012: 192). Bu bağlamda 28 Şubat sürecinin temel sebebi olarak sıklıkla irticai faaliyetler gösterilmiş ve süreç bu şekilde meşrulaştırılmaya çalışılmışsa da kanaatimizce iddia edildiğinin aksine 28 Şubat'ın en temel gerekçesi ekonomiktir. 28 Şubat'ın ekonomik arka planının Özal dönemine dayandığı ileri sürülebilir.

Özal döneminde başlayan girişimciliği teşvik etme ve ekonomik açıdan dışa açılma politikaları 1990'lardan itibaren “merkez”in dışında başka bir ifadeyle devletten nispeten bağımsız oluşan “Anadolu sermayesi” olarak da nitelendirilen yeni bir ekonomik gücün oluşmasına vesile olmuştur (Erdoğan, 2007: 25). Başka bir anlatımla, 1980 sonrasında ekonominin liberalleşmeye başlamasıyla beraber ihracata yönelik üretim vasıtasıyla küresel pazarlara entegre olup belli bir sermaye birikimine sahip Anadolu Kaplanları ortaya çıkmıştır (Erman, 2013: 51). Bu şekilde 1980 sonrasında Türkiye'nin dışa açılma politikaları aynı zamanda bir kırılmaya tekabül etmektedir. Bu kırılma iç dinamiklerden çok dış dinamiklerle hızlanmıştır. Bu bakımdan Anadolu burjuvazisinin ortaya çıkmasında ve daha görünür duruma gelmesinde bu kırılmanın etkisi yadsınamaz (Demir, 2018: 872).

1980 sonrası orta ve küçük boy kentlerde yaşanan ekonomik canlılık “Yeni Sanayi Odakları” olarak adlandırılmıştır. İşte Anadolu Kaplanları, yeni sanayi odaklarının küçük ve orta büyüklükteki işletmelere bağlı olarak ortaya çıkış biçimini ifade etmektedir (Öztürk ve Cevher, 2015: 191). Özal, 1983 sonrasında büyük İstanbul sermayesinin egemenliğini ile Anadolu sermayesini sentezleme girişiminde bulunmuştur. Özal, dört eğilimi (muhafazakârlar, liberaller, sosyal demokratlar, milliyetçiler) birleştirdiğini iddia etmişse de temelde muhafazakârları ve liberalleri bir araya getirmiştir. Bu kapsamda büyük toprak sahipleri, küçük çiftçiler ve işçi sınıfı göz ardı edilmiştir (Doğan, 2006: 51).

Anadolu sermayesini teşkil eden kesim klasik iktisadi elitlerden farklı siyasi ve kültürel anlayışa, millî ve muhafazakâr değerlere haizdi (Bostancı, 2012: 86). 54. Hükümet'in Başbakanı Necmettin Erbakan, küçük ve orta ölçekli Anadolu sermayesine büyük sermayeye öncelmiştir (Çelik, 2003: 129). Erbakan'ın siyasete atılmasıyla siyasi alanda temsilcilik kazanan ve 1990'ların başında MÜSİAD çatısı altında örgütlenen Anadolu sermayesi, İstanbul merkezli TUSİAD'ın karşına

² 28 Şubat sürecinde Anadolu'nun yükselen muhafazakâr sermayesi, yeşil sermaye olarak nitelendirilmiştir.

konumlanmıştır (Bakan ve Çimen, 2018: 33). Bu bağlamda 28 Şubat sürecinde çıkarları zedelene İstanbul merkezli burjuvazinin orduyu askeri bir müdahaleye teşvik ettiği ifade edilebilir (Akşener, 2012: 133). Bu çerçevede 28 Şubat, Cumhuriyet tarihi süresince ekonomik ve sınıfsal açıdan imtiyazlı bir kesimin başka bir ifadeyle bürokrasinin ve devletle organik ilişki içindeki büyük sermayenin yeni gelişme gösteren toplumsal kesimlere karşı giriştiği bit tasfiye operasyonu olarak değerlendirilebilir (Özipek, 2018: 641). İşte 1990'lı yıllarda Refah Partisi'nin yanı sıra Anadolu sermayesinin yükselişe geçmesi durumu ordu, bürokrasi ve büyük sermaye kesimlerince tehdit olarak algılanmıştır. 28 Şubat sürecinin temelde Refah Partisi'ni ve Anadolu sermayesini bertaraf etmek için gerçekleştirildiği ileri sürülebilir. Bu çerçevede kaosun belirgin olduğu 1991-2002 arasındaki dönemi bir bakıma "28 Şubat Ekonomisi" olarak nitelendirmek mümkündür (Tatlıyer, 2018). 28 Şubat sürecinin esas dinamiklerini Anadolu sermayesinin modern sermayeye rakip olacak boyutta güçlenmesinde ve Milli Görüş'ün Soğuk Savaş sonrası sürece yeterince uyum sağlayamamasına bağlamak gerekir (Bölükbaşı, 2012: 176).

28 Şubat sürecinin ekonomik arka planının daha net bir şekilde anlaşılması için dönemin başbakanı Erdoğan'ın iktisadi politikalarının ve istifaya zorlanmasının irdelenmesi gerekmektedir. Erdoğan'ın iktisadi politikalarının başında Havuz Sistemi ve denk bütçe uygulaması gelmektedir.

Bilindiği gibi 1990'lı yıllarda Türkiye siyasi istikrarsızlığın yanı sıra yüksek ve kronik enflasyonun hâkim olduğu bir süreci yaşamıştır. Faiz karşılıklı aşırı kamu borç stokuna başvuran koalisyon hükümetlerinin aksine Erdoğan başkanlığındaki Refahyol hükümeti çözüm olarak Havuz Sistemi uygulamasını devreye sokmuştur (Karahana ve Karagöl, 2014: 1). Refahyol Hükümeti'nden önce kâr eden kamu kuruluşlarının paralarını %10 bandında çok düşük faizlerle özel bankalara yatırdıkları, zarar eden kuruluşların ise özel bankalardan %100'ü aşan yüksek faizlerle borç aldıkları ve böylece devlet bütçesine büyük faiz yükü getiren bir sistemin varlığı söz konusu olmuştur (Karahana, 2012: 122). Bu bağlamda Havuz Sistemi, devletin kamu kurumlarının özel bankalardan para alarak faizle borçlanması yerine devlet kasasından ihtiyacı olan parayı karşılmasını ifade etmekteydi (Özgan, 2016: 94). Bu doğrultuda 28 Şubat, "yüksek faiz lobisi" ve dinamizmini kaybetmiş ekonomik siyasi/bürokratik kesimlerin dinamik halk çevrelerini iktidardan alıkoyma teşebbüsü olarak değerlendirilebilir (Özer, 2007: 57).

4. 28 ŞUBAT SÜRECİNİN SONUÇLARI

28 Şubat'ın sonuçları analiz edildiğinde sürecin *siyasal* sonuçları ve *ekonomik* sonuçları şeklinde bir ayrıma gitmekte yarar vardır. Bu şekilde sürecin serencamı daha anlaşılır bir şekilde ele alınmış olacaktır. Ana hatlarıyla süreç siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar üzerinden tecrübe etmiştir.

4.1. 28 Şubat Sürecinin Siyasal Sonuçları

28 Şubat'ın ilk en önemli siyasi olayının 1995 genel seçimlerinde % 21 küsur oy alan Refah Partisi ve % 19 küsur oy olan Doğru Yol Partisi'nden müteşekkil Refahyol Hükümeti'nin 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısıyla istifaya zorlanması olduğu ileri sürülebilir. Refahyol iktidarından sonra Mesut Yılmaz başkanlığında Anasol-D Hükümeti kurulmuştur. Anasol-D koalisyonunda yer alan partiler aynı zamanda 28 Şubat sürecine destek veren partiler olmuştur. CHP'nin dışardan desteklediği ANAP, DSP ve DTP'den müteşekkil Anasol-D Hükümeti, 28 Şubat kararlarını uygulamaya geçirmek ve Refahyol Hükümeti'nin politikalarını rafa kaldırmak arayışında olmuştur. Bu çerçevede İmam Hatip liselerini hedef alan "Sekiz yıllık kesintisiz eğitim" uygulamasına geçilmiş, imam hatiplere yönelik katsayı engeli getirilmiş, havuz sistemi kaldırılmıştır. Atılan adımlar sıklıkla "irtica" ile mücadele kapsamında değerlendirilmiştir. 1998'de Başbakan Mesut Yılmaz'ın Türkbank ihalesinde

yolsuzluk ettiği iddiasıyla verilen önerenin parlamentoda kabul edilmesi sonucunda güvenoyu alamayan Anasol-D Hükümeti düşmüştür. Anasol-D koalisyonundan sonra DSP, ANAP ve MHP tarafından kurulan Anasol-M Hükümeti de “irtica” ile mücadele stratejisini izlemiştir. Dişe dokunur bir icraat sergilemeyen Anasol-M Hükümeti döneminde Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri yaşanmıştır. Anasol-M hükümeti Türk siyasi hayatında bir dönüm noktası olan 3 Kasım 2002’de yapılan genel seçim sonucunda yıkılmıştır.

Tablo 2. 3 Kasım Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Toplam Oy	Oy Yüzdesi	Milletvekili Sayısı
Demokratik Sol Partisi	384.009	1,22	0
Demokratik Halk Partisi	1.960.660	6,22	0
Yurt Partisi	294.909	0,94	0
Milliyetçi Hareket Partisi	2.635.787	8,36	0
Doğru Yol Partisi	3.008.942	9,54	0
Millet Partisi	68.271	0,22	0
Büyük Birlik Partisi	322.093	1,02	0
Anavatan Partisi	1.618.465	5,13	0
Liberal Demokrat Parti	89.331	0,28	0
Saadet Partisi	785.489	2,49	0
Bağımsız Türkiye Partisi	150.482	0,48	0
Özgürlük ve Dayanışma Partisi	106.023	0,34	0
Türkiye Komünist Partisi	59.180	0,19	0
Genç Parti	2.285.598	7,25	0
İşçi Partisi	159.843	0,51	0
Cumhuriyet Halk Partisi	6.113.352	19,39	178
Adalet ve Kalkınma Partisi	10.808.229	34,28	363
Yeni Türkiye Partisi	363.869	1,15	0
Bağımsızlar	315.251	1,00	9

Kaynak: <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2002MilletvekiliSecimi>

28 Şubat sürecinin 3 Kasım 2002 seçim sonuçlarını etkilediği ileri sürülebilir. Bu kapsamda daha önce koalisyon hükümetlerinde yer alan partiler (ANAP, DSP, MHP, DYP) % 10 seçim barajına takılarak parlamento dışında kalmışlardır. 28 Şubat sürecini destekleyen partilerden yalnızca CHP parlamentoya girmeye hak kazanmıştır. Milli görüş geleneğinden gelen ancak milli görüş kimliğini terk ederek muhafazakâr demokrat kimliği benimseyen Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) seçimlerden birinci parti olarak ayrılmıştır. Bu doğrultuda AK Parti’nin 28 Şubat sürecinin bir ürünü olduğu söylenebilir.

Öte yandan 28 Şubat süreci hakkında görüş birliğine varılamayan konulardan biri de sürecin devam edip etmediğine ilişkindir. 30 Ağustos 1998’de Genelkurmay Başkanı olan Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu “28 Şubat bin yıl sürecek” demişse de kanaatimizce 2002 yılında 28 Şubat sürecinin bir ürünü olarak siyaset sahnesine çıkan Adalet ve Kalkınma Partisi’nin 28 Şubat’ın uygulamalarını peyderpey ortadan kaldırmasıyla beraber Kıvrıkoğlu’nun iddiası geçerliliğini yitirmiş ve süreç tamamlanmıştır. Böylece gelinen noktada 28 Şubat sürecinin bittiği ifade edilebilir.

AK Parti’nin aşağıda sıralanan hususlarla mücadelesi sayesinde 28 Şubat sürecinin sonlandığı ileri sürülebilir (Işık, 2019: 130-132):

- MGK’daki sivil üye sayısının artırılması,
- YÖK, TRT gibi kurumlara asker üye atama usulünün sonlandırılması,
- Başörtüsü yasağının kaldırılması,
- Meslek liselerini ve İmam Hatip Liseleri’ni hedef alan Katsayı engelini ortadan kaldırılması,
- Kur’an kurslarına getirilmiş yaş kısıtlamasına son verilmesi,

- Askeri yargı düzeninin kaldırılması,
- Orduya validen izin almadan müdahale yetkisini veren EMASYA Protokolü'nün lağvedilmesi.

4.2. 28 Şubat Sürecinin Ekonomik Sonuçları

28 Şubat sürecinin Türkiye ekonomisine yansımaları aşağıdaki tablo aracılığıyla net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Tablo 3. 28 Şubat Sürecinin Temel Ekonomik Göstergeleri

Yıllar	Enf. (TEFE) (%)	TL/\$ Kuru	GSMH (milyon \$)	İhracat (milyon \$)	İhracat/GS MH Oranı (%)	İthalat (milyon \$)	İthalat/GS MH Oranı (%)	Dış Borç (milyon \$)	DB/GSMH Oranı (%)	Değrudan Yabancı Sermaye (milyon \$)
1994	120,7	29.704	130.886	18.175,9	13,83	23.270	17,78	65.601	50,12	830
1995	88,5	45.705	171.858	21.637,0	12,59	35.709	20,78	73.278	42,64	1.127
1996	74,6	81.137	184.601	23.224,5	12,58	43.626	23,62	79.637	43,14	964
1997	81,0	151.428	194.106	26.261,1	13,53	48.558	25,02	84.891	43,73	1.032
1998	70,2	260.039	205.808	26.974,0	13,11	45.921	22,31	96.906	47,09	976
1999	62,9	417.580	187.467	26.587,2	14,18	40.686	21,70	101.781	54,29	817
2000	32,7	623.685	201.977	27.774,9	13,75	54.502	26,98	119.664	59,25	1.719

Kaynak: Küçükaslan, 2007: 124

28 Şubat sürecinin temel ekonomik göstergeleri detaylı bir şekilde incelendiğinde yedi yıllık zaman diliminde rakamlarda kayda değer dalgalanma olduğu görülmektedir. 1994 yılında patlak veren ekonomik krizin etkisiyle enflasyon oranı, % 120.7'yi bulmuştur. İzleyen iki yılda (1995, 1996) enflasyon oranı, düşme eğilimi göstermişse de 28 Şubat darbesinin fiilen yaşandığı 1997'de enflasyon oranı tekrar yükselmiş ve % 81 seviyesini yakalamıştır. Yine, 1997'de önceki üç yıla oranla GSMH'de (dolar cinsinden) bir artış olmuşsa da ihracat rakamı, ithalat rakamını geçmiş (dış ticaret açığı verilmiş) dış borç önceki yıllara kıyasla artmıştır.

1997 yılından 2002'ye uzanan süreçte gayrisafi milli hasıla, kişi başına düşen gayrisafi milli hasıla, bütçe dengesi gayri safi milli hasıla ve büyüme rakamları irdelenerek sürecin iktisadi yönü bariz bir şekilde görülmektedir. Belirtilen dönemde GSMH, bütçe dengesi ve büyüme verilerinde dalgalanmalar yaşanmıştır.

Tablo 4. 1997-2002 Arası Dönemin Ekonomik Göstergeleri

Yıllar	GSMH (Milyar \$)	Kişi Başına GSMH (\$)	Bütçe Dengesi GSMH (%)	Büyüme
1997	191,1	3079,0	-7,6	8,3
1998	204,7	3255,0	-6,9	3,8
1999	186,9	2879,0	-11,6	-6,1
2000	201,3	2948,0	-10,2	6,3
2001	148,2	2160,0	-16	-9,4
2002	165,6	2400,0	-14	7,8

Kaynak: Atıcı, 2013: 112.

28 Şubat'ın ilk üç yılında darbe yanlılarınca 55 milyar dolar civarında yolsuzluk yapıldığı iddia edilmekle (Aydın, 2012: 71) birlikte sürecin yol açtığı toplam ekonomik zararın üç yüz seksen bir milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir (EĞİTİM-BİR-SEN, 2014: 44). 28 Şubat sürecindeki yolsuzluk ve zararların bankalar ile ilişkisi söz konusudur. Bu bağlamda, süreçte çok sayıda bankaya el konulmuştur.

Tablo 5. 28 Şubat Sürecinde El Konulan Bankalar ve Bu Bankaların Zararları

Banka Adı	Bankanın Sahibi	El Koyma Tarihi	Zararı
İnterbank	Cavit Çağlar	07.01.1991	269 milyon \$
Egebank	Murat Demirel	21.12.1999	1 Milyar 219 milyon \$
Bank Kapital	Mahmut Ceylan	27.10.2000	392 milyon \$
Bank Ekspres	Korkmaz Yiğit	12.12.1998	435 milyon \$
Yurtbank	Ali Balkaner	22.12.1999	650 milyon \$
Yaşarbank	Selçuk Yaşar	22.12.1999	1 milyar 148 milyon \$
Etibank	Dinç Bilgin	27.09.2000	Bilinmiyor
Bayındırbank	Kâmuran Çörtük	09.07.2001	115 milyon \$
İktisat Bankası	Erol Aksoy	15.03.2001	1 milyar 953 milyon \$
Kentbank	Mustafa Süzer	09.07.2001	680 milyon \$
Toprakbank	Halis Toprak	30.11.2001	879 milyon \$
Sümerbank	Hayyam Garipoğlu	Bilinmiyor	469 milyon \$
Esbank	Yavuz Zeytinoğlu	22.12.1999	1 milyar 113 milyon \$

Kaynak: Mollaveisoğlu, 2004: 135-138

1994-2003 arası dönemde 25 özel banka Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir. Bunlardan 20'si 1997'den 2001 krizine giden süreçte fona geçmiştir. 28 Şubat sürecinde el konulan bankaların devlete 17,3 milyar \$ yük getirdiği tahmin edilmiştir. Bankaların uğradığı zararın kapatılması için faiz yüküyle birlikte bu rakamın iki katına çıktığı ileri sürülmüştür. Bu süreçte 21,9 milyar \$ görev zararı veren üç kamu bankası ilave edildiğinde sürecin bankacılık sektörü bağlamında devlete maliyetinin 50 milyar \$'dan fazla olduğu tahmin edilmiştir (EĞİTİM-BİR-SEN, 2014: 27). Bu çerçevede 28 Şubat darbesinin ekonomi üzerindeki pejoratif etkiler bıraktığı ileri sürülebilir. Bu süreçte üretim ekonomisinden rant ekonomisine doğru bir evrilme yaşandığı söylenebilir. Sözü edilen bu rantlar, kamu kaynaklarının yüksek reel faizler ile bazı çevrelere aktarılması, geri dönüşü riskli olmasına karşın kamu bankalarından düşük faizlerle temin edilmesi, kısa sürede batacak çok sayıda bankanın kurulmasına veya el değiştirmesine imkân tanıma biçimde sıralanabilir (Bilen, 2018: 310). 28 Şubat sürecinin ardından bankaların yönetimine eski üst düzey ordu komutanları getirilmiş, bazı bankalar hortumlanmış, Ziraat Bankası ve Halk Bankası görev zararına uğratılmıştır (Üzümcü, 2022: 81-82).

28 Şubat sonrası dönemde siyaset ve ekonominin iç içe geçtiği ileri sürülebilir. 28 Şubat sürecinde ordudan yana tavır takılanlar devlet kaynaklarına kolaylıkla ulaşabilmiştir. 28 Şubat'ta görülen totaliterleşme olgusu rant mekanizmasının işlemesine, yolsuzluklara ve hortumlamalara alan açmıştır (Doğan, 2007: 56).

Laik-anti-laik çıkmazını derinleştiren bir ideolojik zeminde temayüz eden 28 Şubat süreci demokratik rejimin denetim mekanizmasını işlevsizleştirerek finansal rant paylaşımını kolaylaştırmış, bilhassa bankacılık sektöründe yaşanan yaygın "hortumlama" vakaları 2000 ve 2001 ekonomik krizlerini tetiklemiştir (Ünay, 2007: 46). Kasım ayında yaşanan ve bankacılık sisteminden kaynaklanan 2001 krizi, piyasalara olan güveni sarsmıştır. Kötü yönetimin hâkim olduğu banka sayılarının artışına paralel olarak kriz yeni boyutlara ulaşmıştır. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilen bankaların sahiplerinin ve idarecilerinin gözaltına alınması durumunun medyayı uzun süre meşgul etmesi sonucunda piyasalarda panik yaratmıştır. Bu çerçevede bankalar açık pozisyonlarını kapatmak için yoğun bir şekilde döviz toplama arayışına girmişlerdir. Bu arayış yabancı tasarrufluların ülkeyi terk etmesini hızlandırmıştır. Dahası krizin ilk iki gününde T.C. Merkez Bankası'ndan 3 milyar \$ çekilmiştir. Piyasalarda TL sıkıntısının belirmesiyle bankalar arası para piyasasında gecelik repo faizi % 200'e yükselmişse de döviz kurlarında ciddi bir dalgalanma söz konusu olmamıştır (Turan, 2005: 5).

Ekonominin 2000 krizinden sıyrılmaya çalıştığı kırılgan bir ortamda 19 Şubat 2001'de Anasol-M koalisyon hükümetinin başbakanı Bülent Ecevit ile cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer arasında yaşanan siyasal gerginlik sonucunda Ecevit'in piyasaları adeta hiçe sayan "Devletin yönetiminde kriz var" şeklindeki ifadesi üzerine yeniden kriz sürecine girilmiştir. Yerli parayı savunmak için gecelik faizlerin % 4000'leri aşan oranlara ulaşmasına rağmen özellikle yerli bankaların yoğun döviz talebi sebebiyle T.C. Merkez Bankası, 20-21 Şubat'ta 5 milyar dolarlık döviz satışı gerçekleştirmiştir. Diğer taraftan kamu bankalarının likidite ihtiyaçlarının temin edilememesi, ödemeler dengesini kilitleyecek seviyelere varmıştır. Bankacılık sistemi bankalararası ödemeler sisteminin durmasıyla beraber büyük bir yıkımın eşiğine gelmiştir. Bankacılık sistemindeki büyük çöküşü önlemek adına 22 Şubat 2001'de TL'nin yabancı para birimleri karşısındaki değeri dalgalanmaya bırakılmıştır. Serbest dalgalı kur rejimi devreye girmiş olmasına rağmen Şubat sonuna doğru TL, % 39 gibi bir oranda aşırı değer kaybı yaşamıştır. Ekim 2001 sonlarına gelindiğinde başta yabancı bankaların TL aleyhine spekülasyonunun etkisiyle devalüasyon oranı % 49'a ulaşmıştır (Karahan, 2012: 126-127). Bu şekilde 28 Şubat sürecinin 2001 krizine giden süreç, 2001 krizi ve sonrası üzerinde kalıcı etkiler bıraktığı ileri sürülebilir (Öztürk, 2007: 169). Başka bir anlatımla 28 Şubat'ın 4. yıldönümünde tanık olunan bu kriz, 28 Şubat darbesinin bir sonucu olarak okunabilir. Bu doğrultuda siyasi yozlaşmaya işaret eden 28 Şubat'ın ekonomik yozlaşmayı ve krizleri doğurduğu ifade edilebilir (Aktay, 2012: 44).

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Darbeler siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa yol açmıştır. Türkiye'de darbelerin siyasi sonuçları ağırlıklı olarak ekonomik sonuçlarından daha çok zikredilmiştir. Ancak darbelerin ekonomik sonuçlarının da en azından siyasi sonuçları kadar etkili oldukları söylenebilir. Bu çerçevede, bu çalışmada tarihe *postmodern darbe* olarak geçen 28 Şubat darbesinin esasen ekonomik-politik bir darbe olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Başka bir ifadeyle, 28 Şubat'ın arkasında diğer askeri müdahalelerde olduğu gibi ekonomik nedenler, göz ardı edilemeyecek düzeyde iktisadi çıkarlar bulunmaktadır. Bu çerçevede 28 Şubat'ın temelde askeri, sosyal, hukuksal yönleri olmakla birlikte, esasen ekonomik ve siyasi yönü ağır basan karmaşık bir süreç olduğu ileri sürülebilir. Kökleri çok eskilere kadar götürülebilecek 28 Şubat sürecinin ekonomik arka planı Özal döneminde temelleri atılan ve dönemin başbakanı Erbakan ile birlikte giderek güçlenen ve İstanbul merkezli burjuvazinin büyük rakibi konumuna gelen Anadolu burjuvazisi analiz edilerek açıklığa kavuşturulmuştur. Bu doğrultuda çevreden merkeze yürüme arayışında olan milli ve muhafazakâr değerleri benimseyen Anadolu sermayesi askerler, medya ve büyük sermaye odakları tarafından engellenmek istenmiştir. Sözü edilen kesimler yükselen Anadolu burjuvazisini sekteye uğratma arayışında olmuşlardır.

Refahyol koalisyon hükümetinin iktisadi açıdan en önemli icraatının "Havuz Sistemi"ni kurmak olduğu ifade edilebilir. Yüksek faizle mücadele işlevi gören bu sistem, ekonomide büyük sermaye sahiplerinin çıkarlarıyla çelişmiştir. Bundan dolayı Refahyol koalisyonunun dağılmasından sonra kur(dur)ulan Anasol-D koalisyon hükümeti, Havuz Sistemi'ni kaldırmıştır. Bu koalisyon hükümeti ve ardılı Anasol-M Hükümeti, kayda değer bir icraat ortaya koymamış olmakla birlikte bunların isimleri zaman zaman yolsuzlukla anılmıştır. Bu süreçte yaşanan yolsuzluk hadiseleri Türkiye ekonomisini derinden sarsmıştır. Anasol-M Hükümeti döneminde yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleriyle ülke ekonomisi adeta çöküş sürecine girmiştir.

Bu çöküş sürecinin bir reçetesi olarak görülebilecek 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde şaşırtıcı bir şekilde AK Parti, seçimlerden zaferle ayrılmıştır. 28 Şubat sürecinin bir ürünü olarak siyaset sahnesine çıkan AK Parti, 28 Şubat süreciyle çetin bir mücadele vererek 28 Şubat sürecinin

uygulamalarını ortadan kaldırmıştır. Gelineen noktada AK Parti'nin çabalarıyla 28 Şubat sürecinin sona erdiği ileri sürülebilir (Işık, 2018).

Etik Beyan

“28 Şubat Sürecinin Ekonomik ve Siyasi Arka Planı Üzerine Notlar” başlıklı çalışmanın yazılması ve yayınlanması süreçlerinde Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına riayet edilmiş ve kamuya açık ikincil veri kaynağından temin edilen verilerde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Katkı Oranı Beyanı

Çalışmadaki yazarların tümü çalışmanın yazılmasından taslağın oluşturulmasına kadar tüm süreçlere katkı yapmış ve son halini okuyarak onaylamıştır.

Çatışma Beyanı

Yapılan bu çalışma gerek bireysel gerekse kurumsal/örgütsel herhangi bir çıkar çatışmasına yol açmamıştır.

KAYNAKÇA

- Akın, Ş. (2016). Darbeler ve Batı Medyası: 28 Şubat Darbesi Üzerinden Bir Analiz. *Liberal Düşünce Dergisi*, 21(84), 35-56.
- Akşener, M. (2012). 28 Şubat'ta Orduyu İstanbul Dükalığı Tetikledi. A. Babacan (Ed.), *Binyılın Sonu 28 Şubat: Süreklilik ve Kopuş Cilt I: Ne Oldu?* İçinde (ss. 127-149), İstanbul: Pınar Yayınları.
- Aktay, Y. (2012). Bir İbret Konusu Olarak 28 Şubat. A. Babacan (Ed.), *Binyılın Sonu 28 Şubat: Süreklilik ve Kopuş Cilt 3: Ne Değişti?* İçinde (ss. 31-46), İstanbul: Pınar Yayınları.
- Altan, M. (2006). *Darbelerin Ekonomisi*. İstanbul: Hemen Kitap.
- Arslan, A. (2012). Şubat 28: Zihni Bir Dönüşümü Meşrulaştırma Tarihi. A. Babacan (Ed.), *Binyılın Sonu 28 Şubat: Süreklilik ve Kopuş Cilt 3: Ne Değişti?* (ss. 47-56), İstanbul: Pınar Yayınları.
- Atıcı, M. (2013). *Türkiye'de Ekonomi-Politika İlişkisi Bağlamında 28 Şubat Askeri Müdahalesi. (Yüksek lisans tezi)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Aydın, M. (2012). Darbecilikte Son Perde: 28 Şubat. A. Babacan (Ed.), *Bin Yılın Sonu 28 Şubat Cilt III: Ne Değişti?* İçinde (ss. 57-75), İstanbul: Pınar Yayınları.
- Bakan, S. ve Çimen, H. (2018). Türk Siyasi Değişiminde Anadolu Burjuvazisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 9(2), 32-58.
- Balcı, M. (2012). 28 Şubat Daha Çok Ekonomik Baskı Yoluyla Halkın ve İktidarın Sindirildiği Bir Darbe Sürecidir. A. Babacan (Ed.), *Bin Yılın Sonu 28 Şubat Cilt 2* İçinde (ss. 45-61). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Bilen, M. (2018). 28 Şubat'ın Ekonomi Politikası. *Sakarya Üniversitesi SASGEM Konferansları*, 303-321.
- Bostancı, N. (2012). Tarihi Arka Planıyla 28 Şubat. A. Babacan (Ed.), *Bin Yılın Sonu 28 Şubat: Süreklilik ve Kopuş Cilt III: Ne Değişti?* İçinde (ss. 77-89), İstanbul: Pınar Yayınları.
- Bölükbaşı, M. (2012). Milli Görüş'ten Muhafazakâr Demokrasiye: Türkiye'de 28 Şubat Sonrası İslâmî Elitlerin Dönüşümü. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(2), 166-187.

- Işık, M. (2023). 28 Şubat Sürecinin Ekonomik ve Siyasi Arka Planı Üzerine Notlar. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 25(44), 364-377.
- Çelik, N. (2003). *28 Şubat ve İrtica Tehdidi*. Ankara: Sinemis Yayınları.
- Demir, Ö. (2018). “Anadolu Sermayesi” Ya Da “İslâmcı Sermaye”. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 6: İslâmcılık İçinde* (ss.870-887), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dilaveroğlu, E. (2012). 28 Şubat Süreci ve Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak TÜSİAD’ın Sürece Bakışı. *Sakarya İktisat Dergisi*, (3), 59-74.
- Doğan, A. E. (2006). Siyasal Yansımalarıyla İslamcı Sermayenin Gelişme Dinamikleri ve 28 Şubat Süreci. *Mülkiye*, XXX (252), 47-68.
- Doğan, D. M. (2007). Bugün 28 Şubat... *28 Şubat Postmodern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi* içinde (ss. 55-58), İstanbul: Birey Yayıncılık.
- EĞİTİM-BİR-SEN (2014). *Rakamlarla 28 Şubat Raporu*, Ankara.
- Erdoğan, M. (2007). 28 Şubat Darbesi. *28 Şubat Postmodern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi* içinde (ss. 17-29), İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Erman, T. (2013). Küresel ve Yerel Dinamikler Altında ‘Anadolu Kaplanları’ Kentleri. *İdealkent*, (8), 50-73.
- Gülmez, İ. (2014). *28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri. (Yüksek lisans tezi)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2002MilletvekiliSecimi/gumrukdahil/gumrukdahil.pdf>
(01.02.2023).
- <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2002MilletvekiliSecimi/turkiye/milletvekilisayisigrafik.pdf>
(01.02.2023).
- Işık, M. (2018). *28 Şubat Postmodern Darbe Sürecinde Rol Oynayan Aktörler Hakkında Bir Değerlendirme. (Yüksek lisans tezi)*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Işık, M. (2019), 28 Şubat Süreci Hakkındaki İddialar ve AK Parti’nin Sürecin Hukuki Düzenlemelerini Dönüştürme Çabası. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(17), 122-135.
- Işık, M. (2023). *1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Muhafazakâr Düşüncenin Evrimi (1980-2001). (Doktora tezi)*, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Karahan, H. (2012). 28 Şubat Süreci: Postmodern Bir Finansal Darbe. A. Babacan (Ed.), *Binyılın Sonu 28 Şubat: Süreklilik ve Kopuş Cilt 3: Ne Değişti* içinde (ss. 121-133), İstanbul: Pınar Yayınları.
- Karahan, H. ve Karagöl, E. T. (2014). Post-Modern Ekonomik Darbe Girişimleri: Gezi ve 17 Aralık Süreci. *SETA PERSPEKTİF*, (26).
- Karalı, H. (2005). *Medya İmparatorluğu: İhtilaller, İhaleler ve 28 Şubat’ın Kutsal İttifakı*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Küçükaslan, D. (2007). *Darbeler ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri. (Yüksek lisans tezi)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mollaveisoğlu, T. (2004). *Güve: Bir Türkiye Filmi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Öcal, B. (2009). 12 Eylül’den 28 Şubat’a Darbe Söylemlerindeki Değişimin Analizi. *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Sayı ¼.

- Işık, M. (2023). 28 Şubat Sürecinin Ekonomik ve Siyasi Arka Planı Üzerine Notlar. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 25(44), 364-377.
- Özer, A. K. (2007). 28 Şubat Yahut Devlet Neyin Muhafızıdır?. *Anlayış*, (45), 56-57.
- Özgan, A. (2016). Siyasi Bir Kriz Olarak 28 Şubat 1997 Süreci. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 87-109.
- Özipek, B. B. (2007). Darbe ve Muhtıraları Nasıl Anlamalı?. *Anlayış*, (45), 42-44.
- Özipek, B. B. (2018). 28 Şubat ve İslâmcılar. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 6: İslâmcılık İçinde* (ss.640-652), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztürk, İ. (2007). Bir ‘Ulusalçı’ Söylem Olarak 28 Şubat Süreci ve Sonuçları. *28 Şubat Postmodern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi İçinde* (ss. 164-175), İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Öztürk, U. C. ve Cevher, E. (2015). 10 Kaplan Gücünde KOBİ’ler Mi? Soyu Tehlikede İşletmeler Mi?: Anadolu Kaplanlarının Dünü ve Bugünü. *Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi*, 3(2), 190-202.
- Saygın, E. ve Yamak, T. (2018). Darbelerin Ekonomisinden ‘Ekonomik Darbe’ye 15 Temmuz: Gelenek, Teşebbüs, Direniş ve Önlemler. *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu İçinde* (ss. 273-289).
- Taşgetiren, A. (2012). 28 Şubat: İslam’ı Azaltma Operasyonu. A. Babacan (Ed.), *Bin Yılın Sonu 28 Şubat: Süreklilik ve Kopuş İçinde* (ss. 181-197), İstanbul: Pınar Yayınları.
- Tatlıhoğlu, K. Gözütok, A. ve Uysal, M. (2017). Türkiye’de Askeri Darbelerin Psiko-Sosyal, Ekonomik ve Politik Sonuçları Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler Sempozyumu İçinde* (ss. 277-297), Cilt: 3, Kocaeli.
- Tatlıyer, M. (2018). 28 Şubat Ekonomisi: Kamunun Yağmalanması ve Erbakan’ın İktisat Politikası. *Ülkede Ahval*.
- TBMM (2012). *Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutlarıyla Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Raporu*, Cilt II, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/bitstream/handle/11543/2782/ss376_c2.pdf?sequence=2&isAllo wed=y (Erişim Tarihi: 08.01.2023).
- Turan, Z. (2005). Türkiye Ekonomisinde Kasım 2000-Şubat 2001 Krizleri. *TÜHİS*, <https://www.tuhis.org.tr/upload/dergi/1348753648.pdf> (13.02.2023).
- Ünay, S. (2007). Türkiye’de Darbelerin Ekonomi Politikası. *Anlayış*, (45), 44-46.
- Ünay, S. ve Dilek, Ş. (2017). 15 Temmuz: Başarısız Bir Darbe Girişiminin Ekonomi Politikası. (184), *SETA Yayınları*.
- Üzümcü, A. (2022). 28 Şubat Süreci, E-Muhtıra ve 15 Temmuz FETÖ Darbe Girişiminin Ekonomi-Politik Analizi. *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 74-121.
- Yılmaz, N. (2012). Bir Postmodern Darbe Portresi: 28 Şubat. A. Babacan (Ed.), *Bin Yılın Sonu: 28 Şubat Süreklilik ve Kopuş İçinde* (ss. 211-237), İstanbul: Pınar Yayınları.
- Yılmaz, Ş. (2007). 10 Yılda Çok Şey Öğrendim. (Konuşan: Ümmühan Atak), *28 Şubat Postmodern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi İçinde* (ss. 224-228), İstanbul: Birey Yayıncılık.

Genişletilmiş Öz

---

28 Şubat Sürecinin Ekonomik ve Siyasi Arka Planı Üzerine Notlar

---

28 Şubat süreci hakkında akademik düzeyde çok sayıda yazı ele alınmış olmakla birlikte sürecin arka planına ana hatlarıyla yer veren akademik çalışmaların son derece az olduğu müşahade edilmiştir. Bu yetersizliği büyük ölçüde giderme iddiasında olan bu çalışma Türk siyasal hayatında bir dönüm noktası olan 28 Şubat sürecinin ekonomik ve siyasi arka planını ana hatlarıyla analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda kökleri çok gerilere kadar uzanan ve karmaşık bir süreç olarak karşımıza çıkan 28 Şubat'ı anlamlandırmak ya da aydınlatmak için kavramsal çerçeveden yola çıkılmış, ardından sürecin ekonomik ve siyasi arka planı ve sonuçları incelenmiştir.

28 Şubat sürecinin ekonomik ve siyasi yönden irdelendiği bu çalışmada literatür taraması ve dökümantasyon çalışması metodundan yararlanılmıştır. Bu kapsamda öncelikle konuyla ilişkili dökümanlar araştırılmış, sonrasında ise 28 Şubat sürecini ele alan kaynaklar temin edilerek konuyla alakalı çalışmalar gözden geçirilmiştir. Çalışmanın nesnel olması adına konuyla ilgili kaleme alınmış lehte ve aleyhte eserler okunmuştur. Başka bir anlatımla mümkün olduğu kadar farklı ve eleştirel okumalar yapmaya gayret edilmiştir. Farklı ve eleştiriler okumalar kitap, tez, makale, rapor ve internet kaynakları üzerinden yapılmıştır. Çalışmanın kapsamı farklı metotlar kullanmayı gerektirdiğinden bu çalışma tek bir metotla sınırlandırılmamıştır. Bu kapsamda bazı yerlerde anlama metoduna, bazı yerlerde tasvir metoduna bazı yerlerde karşılaştırma metoduna başvurulmuştur. Nitel araştırma tekniğinin yanı sıra ağırlıklı olarak nicel verilere yer verilerek sürecin ekonomik ve siyasi boyutları aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Klasik darbe geleneğinin bir istisnasını teşkil eden, yöntem itibarıyla farklılık gösterdiğinden dolayı tarihe "postmodern darbe" olarak geçen 28 Şubat'ın farklı yönleri (ekonomik, siyasi, hukuki, askeri, sosyolojik) mevcut olmakla birlikte süreç daha çok ekonomik ve siyasi boyutunun ön plana çıktığı ileri sürülebilir. Uzun bir tarihsel sürece sahip olan 28 Şubat'ın ekonomik arka planının temellerinin 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrasında iktidara gelen Anavatan Partisi'nin lideri Turgut Özal ile atılmış olduğu öne sürülebilir. Özal'ın dışı açılan liberal politikaları sayesinde Anadolu'da dini değerlere bağlı muhafazakâr bir sermaye sınıfı ortaya çıkmış ve giderek güçlenmiştir. İlerleyen süreçte büyük sermaye odaklarının rakibi konumuna gelen Anadolu sermayesi, 28 Şubat sürecinde Necmettin Erbakan başbakanlığındaki Refahiyol İktidarı döneminde büyük sermayenin çıkarlarını tehdit eder düzeyde büyümüştür. 28 Şubat Darbesi'nin esas gerekçenin güçlenen Anadolu sermayesinin önüne geçmek olduğu söylenebilir. Bu şekilde Anadolu'nun muhafazakâr sermayesi 28 Şubat sürecinde bastırılmıştır. Benzer şekilde 28 Şubat sürecinin siyasi arka planının da çok gerilere (Osmanlı'nın son dönemlerinde görülen modernleşme çabaları, Menderes dönemi, Özal dönemi, 1980'li ve 1990'lı yıllardaki gelişmeler) kadar götürülebileceği ifade edilebilir. 28 Şubat sürecinde ekonomi ve siyaset iç içe girmiş olduğundan bu süreci ekonomik-politik bir süreç olarak adlandırmak mümkündür.

28 Şubat sürecinin ekonomik ve siyasi açıdan derin sonuçlara yol açtığı ileri sürülebilir. Süreçte yaşanan yolsuzluk hadiseleri, banka soygunları ve ekonomik krizler yüzünden milyar dolara ulaşan ekonomik kayıp meydana gelmiştir. Dahası yolsuzluklar, banka soygunları ve ekonomik krizler sonucunda enflasyon artmış, gayrisafi milli hasılda kayda değer bir artış görülmemiş, dış ticaret açığı verilmiş ve dış borç önceki yıllara oranla artmıştır. 28 Şubat sürecinin siyasal yansımaları da söz konusu olmuştur. Bu çerçevede 28 Şubat sürecinde irtica yaftalamasıyla Refahiyol hükümeti istifaya zorlanmış, böylelikle halkın iradesine ipotek konulmuştur. Refahiyol hükümetlerinden sonra kurulan koalisyon hükümetleri kısa ömürlü olmuş ve kayda değer bir icraat ortaya koyamamıştır. 3 Kasım 2002'de yapılan genel seçimler ise Türk siyasal hayatı açısından bir dönüm noktasına işaret etmiştir. Bu seçimlerde Millî Görüş geleneğinden çıkma Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), seçimlerden birinci parti olarak ayrılmıştır. 28 Şubat sürecinin bir ürünü olarak değerlendirilebilecek AK Parti, 28 Şubat'ın uygulamalarıyla mücadele etmiştir. Bu doğrultuda ağırlıklı olarak askeri vesayet düzeniyle mücadele edilmiştir. Bu mücadele kapsamında Millî Güvenlik Kurulu'ndaki sivil üye sayısı artırılmış, sivil kurumlara asker üye atama usulü sonlandırılmış, askeri yargı düzeni kaldırılmıştır. Askeri vesayet ile mücadelenin yanında başörtüsü yasağı, meslek liseleri ve imam hatip liselerine ilişkin katsayı uygulaması, Kuran kurslarına getirilmiş yaş kısıtlaması kaldırılmıştır. AK Parti'nin attığı adımlar sayesinde 28 Şubat sürecinin sona erdiği ileri sürülebilir.

Extended Abstract

Notes On The Economic And Political Background Of The 28 February Process

---

Although many articles on the February 28 process have been discussed at the academic level, it has been observed that there are very few academic studies that outline the background of the process. This study which claims to eliminate this deficiency to a large extent aimed to analyze the economic and political background of the February 28 process which was a turning point in Turkish political life with its main lines. For this purpose a conceptual framework has been used to make sense of or to illuminate February 28 which is complex process with roots going far back in the past and then the economic and political background and results of the process are examined.

In this study in which the February 28 process is examined in economic and political terms the literature review and documentation study method has been used. In this context firstly the documents related to the subject were searched, then the resources dealing with the 28 February process were obtained and the studies related to the subject were reviewed. In order for the study to be objective the pros and cons of the subject were read. In other words it has been tried to make different and critical readings as much as possible. Different and critical reading were made through books, theses, articles, reports and internet resources. Since the scope of the study requires using different methods, this study is not limited to a single method. In this context, the understanding method, description method and comparison method were used together. In addition to the qualitative research technique, the economic and political dimensions of the process were tried to be clarified by mainly using quantitative data.

Although there are different aspects (economic, political, legal, military, sociological) of February 28 which is an exception to the classical coup tradition and went down in history as the “postmodern coup” due to its differences in method the economic and political dimensions of the process come to fore arguable. It can be argued that the foundations of the economic and political background of February 28 which has a long historical process were laid with Turgut Özal, the leader of the Motherland Party which came to power after the September 12, 1980 Military Coup. Thanks to Özal’s liberal policies a conservative capitalist class committed to religious values emerged in Anatolia and became increasingly stronger. Anatolian capital which became the rival of the large capital centers in the following process grew to a level threatening the interests of big capital during the Refahyol Government under the Prime Minister of Necmettin Erbakan during the February 28 process. It can be said that the main reason for the February 28 Coup was to prevent the strengthening of Anatolian capital. Similarly it can be stated that the political background of the February 28 process can be traced back to very far (modernization efforts in the late Ottoman period, Menderes period, Özal period, developments in the 1980s and 1990s). Since the economy and politics were intertwined during the February 28 process, it is possible to call this process and economic-political process.

It can be argued that the February 28 process had profound economic and political consequences. Due to corruption incidents, bank robberies and economic crises in the process, economic losses reaching billions of dollars have occurred. Moreover as a result of corruption, bank robberies and economic crises inflation increased, there was no significant increase in gross national product, foreign trade deficit was created and foreign debt increased compared to previous years. There were also political reflections of the February 28 process. In this context Refahyol government was forced to resign with the stigma of reactionaryism during the February 28 process, thus a mortgage was placed on the will of the people. The coalition governments established after the Refahyol governments were short-lived and could not but forward any significant action. The general elections held on 3 November 2002 marked a turning point in terms of Turkish political life. In this elections the Justice and Development Party (AK Party) which came out of the National Vision tradition left the elections as the first party. The AK Party which can be considered as a product of the February 28 process, struggled with the practices of February 28. In this direction the struggle was mainly fought with the military tutelage order. Within the scope of this struggle, the number of civilian members in the National Security Council was increased, the procedure for assigning military members to civilian institutions was terminated and military judicial order was abolished. In addition to the struggle against military tutelage the headscarf ban, the coefficient application for vocational high schools and imam hatip high schools, the age restriction for Quran courses has been lifted. It can be argued that the February 28 process has come to an end thanks to the steps taken by the AK Party.
